

הבעייתיות של הרחקה מהבית במקרים של חשד לאלימות נגד בני זוג במשפחה: פרספקטיבה של לקיחת-סיכונים

מיכאל בר-אלי*, מאיר בר-מוחא** ודוד אי' פרנקל***

* פסיכולוג, פרופסור-חבר במחלקה למינהל עסקים בבית הספר לניהול, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב. מנהל המחלקה למדעי ההתנהגות, המרכז לרפואת ספורט ולמחקר, מכון וינגייט.

** עורך-דין, מוסמך בפסיכולוגיה משפטית, בעל משרד לעריכת דין העוסק בענייני משפחה (גירושין, מזונות וירושות)

*** עו"ד, פרופסור-חבר במחלקה למינהל עסקים וראש תחום המשפט, בית-הספר לניהול, אוניברסיטת בן גוריון בנגב

(התקבל במערכת באוקטובר 2003, אושר לדפוס באפריל 2004).

במקרים של חשד לאלימות במשפחה, ניצבת המשטרה לעתים קרובות בפני מצב של בחירה בין חלופות, הכרוכות בניבוי תוך לקיחת סיכון. במאמר זה אנו מציעים לנתח מקרים כאלה במונחי היחסים האפשריים בין החלטות המשטרה (קרי, להרחיק אדם מביתו או לא להרחיקו) לבין תוצאות האמת בזמן מאוחר יותר (למשל, קביעה משפטית, כי אותו אדם ביצע פעולה אלימה או לא ביצע אותה). זאת, במסגרת מודל תיאורטי של קבלת החלטות וחיזוי בתנאי אי-ודאות. המודל מאפשר להגדיר ארבעה מצבים אפשריים: "קליעות", "אזעקות שווא", "החטאות" ו"דחיות מוצדקות". ההסתברויות ההדדיות של מצבים אלה נקבעות על-ידי תזוזות בקריטריוני ההחלטה של המשטרה ובתי-המשפט. אנו מראים, כיצד במסגרת מערכת התגמולים החברתית הקיימת כיום, הגורמת לצירוף אסטרטגיות של "הימור שמרני", יש סיכוי גבוה ל"אזעקות שווא", קרי, להרחקת אנשים מבתיהם גם כאשר אינם אלימים באמת. על-מנת להתמודד עם התופעה, מוצע, קודם כול, לשפר את יכולת קבלת ההחלטות של המשטרה במקרים כאלה, זאת על-ידי רכישה מתמדת של ניסיון ומומחיות ספציפיים לנושא זה.

מילות מפתח: אלימות נגד בני זוג במשפחה, משטרה, נטילת סיכונים, "תיאורית גילוי אותות", קבלת החלטות, אי ודאות.

כללי

בעשור האחרון הולכת וגוברת המודעות הציבורית לנושאים שונים הקשורים לאלומות נגד בני-זוג במשפחה, הן בחו"ל (למשל: Dutton ; 1995, Morse ; 1996, Crowell and Burgess ; 1994) והן בישראל (למשל: בוכבינדר ואסעד, 2000 ; קסן, 2000 ; בוכבינדר, שרר ואיזיקוביץ, 1994). כך, למשל, הורחבה הגדרת האלימות עצמה, והיא כוללת, כיום, את האלמנט הנפשי, מעבר לאלמנט הפיזי שנכלל בה גם בעבר (Crowell and Burgess, 1996 ; רדאי, שלו וליבן-קובי, 1995). קיימות גם הצעות מרחיקות לכת לגבי תפיסת מושג האלימות נגד נשים, הגורסות, כי יש לחייב בענישה על-פי הגדרה רחבה ביותר של אלימות נגד נשים, הכוללת גם אלמנטים כמו אפליה בעבודה, פערי שכר, פורנוגרפיה וזלזול של שוטרים (ביבס, 2000). בנוסף לכך, אנו מוצאים בתקשורת הישראלית, חדשות לבקרים, ידיעות שונות הקשורות לנושא האלימות במשפחה.

מטבע הדברים מצויה המשטרה, לעתים קרובות, במוקד ההתרחשויות בהקשר זה. ההנחה הרווחת בחו"ל ובארץ היא, שנשים הסובלות מאלימות במשפחה אינן נוטות לפנות, לפחות תחילה, למשטרה אלא למקורות עזרה חוץ משטרתיים בלתי פורמליים (בני משפחה, חברים) או פורמליים (פסיכולוגים, עובדים סוציאליים) (ראה סקירת ספרות אצל שהם, 1999). לפיכך, ניכרת מגמה של ארגוני נשים שונים (כגון: נעמ"ת, שדולת הנשים וליגת הנשים למען ישראל) לעודד נשים, הסובלות מאלימות מצד בעליהן, להתלונן על כך במשטרה. גם המחוקק והמשטרה פועלים בכיוון זה, לפחות מבחינת המדיניות המוצהרת שהם נוקטים בה (ראה סקירת ספרות אצל שהם ורגב, 2000). כל זאת, בגיבוי אידיאולוגי-אינטלקטואלי של טקסטים שונים, שלהם אופי פמיניסטי מובהק (ראה, למשל: יזרעאלי ואח', 1999 ; Herman, 1992). העליה במודעות הציבורית לבעיית האלימות במשפחה, בעשור האחרון, הביאה להיערכות מחודשת של מערכת אכיפת החוק לטיפול בהתנהגות בעייתית זו. המשטרה, כמדיניות,

החמירה את האכיפה תוך מתן דגש הרתעתי מובהק. זאת, תוך עירוב גורמים טיפוליים שונים בקהילה (שלו ויחזקאלי, 1994; יחזקאלי, 2002). עם זאת, נמצא, כי למרות השינויים במדיניות המשטרה, ניתן עדיין למצוא מידה בלתי מבוטלת של חשדנות, של חוסר אמון ושל עמדות מוקדמות בקרב חלק ניכר של שוטרי משטרת-ישראל כלפי נשים מתלוננות (שהם, 1999; שהם ורגב, 2000). כך, למשל, נמצא, כי כ- 30% מהשוטרים שהשתתפו במחקרה של שהם (1999) סברו, כי נשים רבות מגישות תלונות שווא נגד בעליהן, וכ- 45% מהשוטרים סברו, כי נשים רבות, שמגישות תלונות על אלימות במשפחה, מנצלות את המשטרה למטרות שונות. מצד אחד, ניתן לראות בנתונים אלה עמדה מוקדמת נגד נשים. אולם, מצד שני, קיימות טענות, בקרב מי שמצוי בנושאים אלה, כי לעתים מזומנות נשים, שאינן סובלות מאלימות של ממש, בוחרות להתלונן. זאת, על-מנת ליצור הפרדה פיזית בבית-המגורים, דבר שאינו ניתן להשגה, אלא באמצעות טענות על אלימות. כמו כן, לעתים קרובות, עורכי-דין ממולחים "מריצים" נשים למשטרה, על-מנת "לתפור לבעל תיק", כדי ליצור עליו לחץ, ולהשיג יתרון טקטי במלחמת הגירושים (ראה, למשל, את הדיון על סוגיית מקרי השווא אצל יחזקאלי, 2002). כתוצאה מכך, נמצאת המשטרה, לעתים קרובות, בדילמה בעת קבלת החלטות, שכן על השוטר או על קצין המשטרה להחליט אם המידע שלפניו אמין אם לאו.

בעיה זו היא קשה במיוחד, שכן, סכסוכים משפחתיים רבים מתרחשים "בארבע עיניים". בפני הגורם החיצוני המעורב, במקרה זה, המשטרה, אין תמיד בנמצא מידע עובדתי מוצק, היכול להוות תמיכה בגרסה זו או אחרת. הדילמה קשה אף יותר, שכן, על השוטר או על הקצין להחליט, לעתים קרובות, תוך פרק זמן קצר, האם לעשות מעשה. למשל, האם להרחיק מביתו בעל, שאשתו התלוננה כי נקט נגדה אלימות מסוג כלשהו אם לאו. ברור כמעט מאליו, כי להרחקה שכזו, קל וחומר למעצר, עלולות להיות השלכות מרחיקות לכת בהמשך. הן מההיבט המשפטי-טקטי (למשל, ניצול אקט זה, מאוחר יותר, במהלך הדיונים המשפטיים, גם אם יתברר, כי "אין לטענת האלימות רגליים"), וכן, גם המשפחתי-פסיכולוגי, למשל, התפתחות סרבנות ליצירת קשר, בקרב ילדי הזוג, עם האב ה"אליים" (ברגמן וויצטום, 1995; Gardner, 1991).

מבחינה תיאורטית, ניתן להציג את המצב, שבו נמצא השוטר, כבעיה של בחירה בין חלופות. דהיינו, קבלת החלטה הכרוכה בקבלת קו פעולה מסוים או בדחייתו. למשל, להרחיק את הבעל האלים, לכאורה, מהבית או לא להרחיקו. החלטות כאלה מתקבלות, בדרך-כלל, בתנאי אי-

ודאות, והבחירות בין החלופות כרוכות, לעתים קרובות, בעריכת תחזיות או ניבויים לגבי העתיד להתרחש.

ניתן להצביע, בעיקרון, על ארבעה יחסים אפשריים בין החלטות המשטרה במצב עכשווי נתון בהקשר זה לבין התרחשויות עתידיות הקשורות בו¹: (א) הרחקת אדם מביתו בצדק (דבר שיבוא לידי ביטוי מאוחר יותר, למשל, באמצעות הרשעתו בבית-המשפט בגין אלימות); (ב) הרחקת אדם מביתו שלא בצדק (קרי, כאשר מאוחר יותר יזוכה אותו אדם, למשל, בבית-המשפט); (ג) אי-הרחקתו של האדם בצדק (דהיינו, כאשר האדם באמת חף מפשע); ו- (ד) אי-הרחקתו שלא בצדק (כלומר, כאשר הוא, בעצם, אלים).

במערכת המשפט מוכרים תיקים לא מעטים הנוגעים לנושא זה כגון "תיק פנסו" ו"תיק אבו-ראס".

ב"תיק פנסו" (פנסו נ. פנסו), לא הורחק גבר בעל עבר אלים מביתו על-ידי המשטרה. בית-המשפט לענייני משפחה הרחיקו לתקופה קצובה ואילו בית-המשפט המחוזי לערעורי משפחה בתל-אביב, אשר בפניו נידון העניין, אף החמיר והרחיק את הגבר לתקופה בלתי-קצובה, בהחלטה תקדימית של כבוד השופט חיים פורת. לעומת זאת, ב"תיק אבו-ראס טיבי" (אבו-ראס טיבי נ. אבו-ראס טיבי) הורחק מביתו גבר על-ידי המשטרה, רופא ללא עבר פלילי, ואף הוגש נגדו כתב אישום בגין תקיפת אשתו. בית-המשפט לענייני משפחה אישר את ההרחקה שביצעה המשטרה ואף הרחיבה, ואולם, בית-המשפט המחוזי לערעורי משפחה בתל-אביב, אשר בפניו נידון העניין (שוב בפני כבוד השופט חיים פורת), לא הסכים עם קביעה זו, והורה על קיום דיון חוזר בעניין בערכאה הנמוכה יותר. בסופו של התהליך, בוטל צו ההרחקה. יתרה מזו, הרופא הנידון אף זוכה מכל אשמה בערכאה הפלילית שבפניה נידון עניינו.

ניתן לנתח יחסים אלה תוך שימוש במודל תיאורטי של קבלת החלטות וחיזוי בתנאי אי-ודאות. שורשי מודל זה נעוצים בתיאוריית גילוי אותות (Swets, 1996; 1964). המודל יושם, בין היתר, לתיאור תהליכי מיון כוח אדם (Einhorn and Hogarth, 1978); לניתוח התנהגות

¹ הקריטריון שנבחר – "הרשעה בבית משפט", הינו קריטריון נוקשה במיוחד, שכן, ההרשעה היא תוצאה של תהליך רב שלבי, שמעורבים בו כל גורמי מערכת אכיפת החוק. החלטות מנהליות, תוך כדי התנהלות התיק משלב הגשת התלונה ואילך, יכולות להביא לסגירתו לפני הרשעה, גם אם עובדתית, בוצעה העבירה. עובדה זו מחייבת התייחסות זהירה לפרשנות המודל בכלל ולטענה ב' בפרט. קריטריון נוקשה פחות יקטין את מספר המקרים המתאימים לקטגוריה ב'.

של לקיחת סיכון בהקשרים ניהוליים-עסקיים שונים (Shapira, 1993; 1995) ולהבנת אסטרטגיות שונות של נטילת סיכונים בספורט ובחינוך גופני (Bar-Eli, 2001).

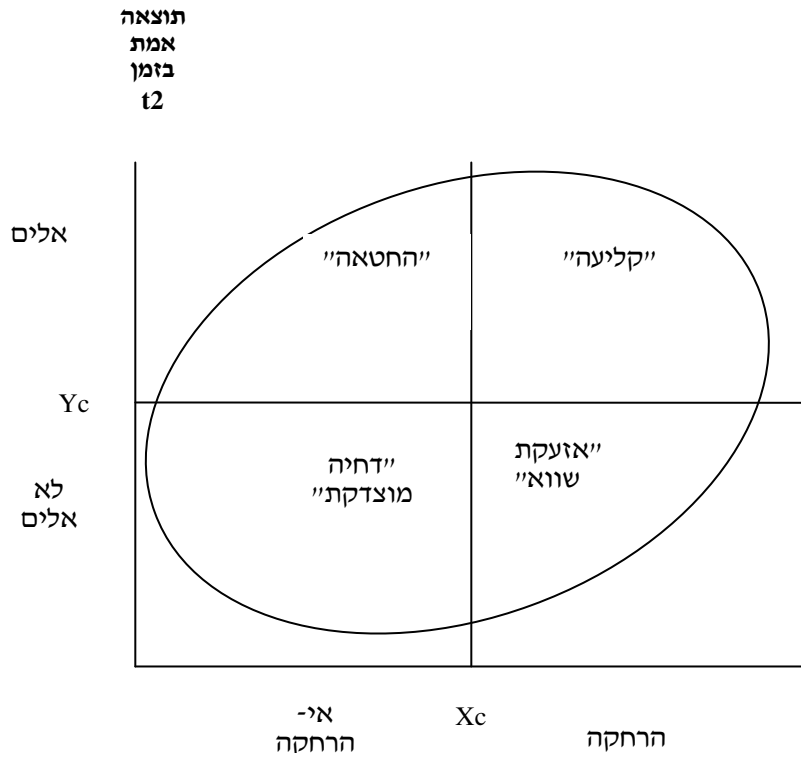
אנו ננתח את התנהגות המשטרה במצבים בעיתיים כאלה, תוך ניסיון לעמוד על המשמעויות העיוניות ועל אלו המעשיות הנובעות מכך.

מודל של קבלת החלטות וחיזוי בתנאי אי-ודאות

כאשר ניצבת המשטרה בפני החלטה מסוג זה, קרי, להרחיק אדם מביתו או לא להרחיקו, מקבל ההחלטה יכול, למעשה, כפי שכבר ראינו לעיל, להגיע לשתי החלטות נכונות: (א) הרחקה מוצדקת; (ב) אי-הרחקה מוצדקת. לעומת זאת, עלול מקבל ההחלטה גם ליפול קורבן לשני סוגי טעויות: (א) הרחקה בלתי-מוצדקת; (ב) אי-הרחקה בלתי מוצדקת. החלטות נכונות או מוטעות אלה, אשר נכונותן או אי-נכונותן תיוודע למקבל ההחלטה רק לאחר מעשה, קרי, לנוכח תוצאות האמת (למשל, הרשעתו או זיכויו של האדם בדין), מתוארות בתרשים מס' 1.

כאשר עליה להחליט אם להרחיק או לא להרחיק אדם מביתו בזמן t_1 , ניצבת המשטרה, למעשה, בפני בעיית חיזוי, שכן, נכונות או אי-נכונות ההחלטה תתברר רק בעתיד, קרי, בזמן t_2 , לנוכח תוצאות אמת כלשהן. ניתן לחשוב על הדרך, שבה מתקבלת החלטת המשטרה באופן הבא: על-מנת לקבל את ההחלטה, נקבע ערך קריטי כלשהו, X_c . אם הערכת קו הפעולה הנחוץ – הנעשית, כמובן, לפני קבלת ההחלטה בזמן t_1 , על סמך כלל המידע הזמין בפני המשטרה באותו רגע, תביא למצב, בו $X > X_c$ (למשל, כאשר למשטרה נראה, כי בפניה עדויות רבות יותר לקיום אלימות, בהשוואה לנדרש על-פי הקריטריון X_c), יורחק האדם מביתו. לעומת זאת, אם נראה למשטרה, כי אין עדויות מספיקות לכך (שוב, בהשוואה לנדרש על-פי X_c), לא תתבצע ההרחקה, שכן, $X < X_c$. החלטות אלה של המשטרה בזמן t_1 מוצגות על ציר ה- X באיור מס' 1.

תרשים מס' 1: היחסים האפשריים בין החלטות המשטרה לתוצאות אמת

החלטת המשטרה בזמן t_1

מטבע הדברים, מתבררת נכונותן של החלטות המשטרה או אי נכונותן רק מאוחר יותר, בזמן t_2 . למשל, לאחר תהליך שיפוטי כלשהו. גם בתהליך מסוג זה נקבע, למעשה, ערך קריטי כלשהו, Y_c , אשר מעליו, קרי, במצב בו $Y \geq Y_c$, נאמר, כי האדם אכן אלים, בעוד מתחתיו, קרי, במצב בו $Y < Y_c$, נאמר, כי האדם אינו אלים. במילים אחרות, גם כאן, ניתן לחשוב על כמות מסוימת של ראיות (Y_c) הנדרשת לצורך הכרעה בין שתי החלופות האפשריות הללו. במודל הנוכחי כינינו את ציר ה-Y "תוצאות אמת", שכן בחברה שלנו מקובל לראות בהחלטות שיפוטיות אלה מעין הכרעה לגבי אמיתותם של דברים או אי-אמיתותם. החלטות אלה (של בית-המשפט, למשל) בזמן t_2 מוצגות על ציר ה-Y בתרשים מס' 1.

המידה, שבה החלטות המשטרה בזמן t_1 אכן מנבאות את תוצאות האמת בזמן t_2 , תוגדר כתוקף הניבוי של ההערכות, המתבצעות על-ידי המשטרה טרם קבלת ההחלטה בזמן t_1 . תוקף ניבוי זה מתואר על-ידי האליפסה, המופיעה בתרשים מס' 1, אשר מייצגת, למעשה, את מקדם המתאם r_{xy} , בין שני המשתנים הללו. שני המקרים הקיצוניים יוצגו על-ידי עיגול ($r_{xy}=0$) או קו ($r_{xy}=1$); כמובן, שככל שהמתאם גבוה יותר, כך תהיה האליפסה צרה יותר. ברוב המקרים, קרי, כאשר $0 < r_{xy} < 1$, ייתכנו ארבע יחסים אפשריים בין ההחלטות המתקבלות בזמן t_1 לבין תוצאות האמת בזמן t_2 :

"קליעה": החלטה על הרחקה ($X \geq X_c$), כאשר מסתבר, כי האדם אכן אלים ($Y \geq Y_c$). בלועזית, מכונה מצב זה "Hit" או "Positive Hit";

"אזעקת שווא": החלטה על הרחקה ($X \geq X_c$), כאשר מסתבר, כי האדם איננו אלים ($Y < Y_c$). בלועזית, מכונה מצב זה "False Alarm" או "False Positive";

"החטאה": החלטה על אי-הרחקה ($X < X_c$), כאשר מסתבר, כי האדם אכן אלים ($Y \geq Y_c$). בלועזית, מכונה מצב זה "Miss" או "False Negative";

"דחיה מוצדקת": החלטה על אי-הרחקה ($X < X_c$), כאשר מסתבר, כי האדם איננו אלים ($Y < Y_c$). בלועזית, מכונה מצב זה "Correct Rejection" או "Negative Hit".

ברור, כי ה"החטאות" ו"אזעקות שווא" מקבילות לטעות מסוג ראשון ולטעות מסוג שני, בהתאם בהתפלגות המשותפת של שני המשתנים הנדונים כאן. על-מנת להפחית את הכמות הכללית של הטעויות, יש, כמובן, להגדיל את יכולת הניבוי של מקבל החלטות בזמן t_1 , קרי, להעלות את ערך r_{xy} . כך, למשל, יכולה המשטרה לנסות ולשפר את התהליכים המתבצעים טרם ההחלטה, ושבמסגרתם נאסף המידע הרלבנטי, משוקלל ומוערך (חקירת הצדדים והנסיבות, איסוף עדויות אחרים וסימנים). לעומת זאת, ירידה ביכולת החיזוי של מקבל החלטות, דהיינו, בתוקף הניבוי של הערכותיו – תתבטא בעלייה בכמות הכוללת של הטעויות, כתוצאה מירידה בערך r_{xy} . יחד עם זאת, תהיה לתזוזות בקריטריוני קבלת החלטות X_c ואו Y_c השפעה מכרעת על ההסתברות לקבלת החלטות נכונות או מוטעות.

מקבל החלטות יכול להחליט להזיז את X_c לימין. על-ידי כך, הוא מקטין, למעשה, את הסיכוי ל"אזעקות שווא", תוך כדי הגדלת הסיכוי ל"החטאות". הזזת X_c לימין תגרום גם להגדלת הסיכוי ל"דחיות מוצדקות", ולהקטנת הסיכוי ל"קליעות". לעומת זאת, הזזת X_c לשמאל תגרום להקטנת הסיכוי ל"החטאות" ולהגדלת הסיכוי ל"אזעקות שווא". הזזת X_c לשמאל תגרום גם להגדלת הסיכוי ל"קליעות" ולהקטנת הסיכוי ל"דחיות מוצדקות".

דרך אחרת לשינוי הסיכויים הכרוכים בארבעה מצבים אלה הינה, כמובן, הזזת Y_c . כאשר Y_c מוזז כלפי מעלה, הסיכויים ל"דחיות מוצדקות" ול"אזעקות שווא" עולים, בעוד הסיכויים ל"החטאות" ול"קליעות" יורדים. לעומת זאת, כאשר Y_c מוסט כלפי מטה, עולים הסיכויים ל"החטאות" ול"קליעות" ויורדים הסיכויים ל"דחיות מוצדקות" ול"אזעקות שווא".

טיפול המשטרה ובתי-המשפט בתלונות על אלימות במשפחה: "הימור שמרני" ומשמעותו

הנטייה של מקבלי החלטות להזיז את הקריטריונים לכוון זה או אחר, יכולה להיות מושפעת לא רק על-ידי נטיותיהם האישיותיות, אלא גם, ואולי אף בעיקר, על-ידי גורמים מצביים, כמו, למשל, מערכת התגמולים המובנית בתוך הסביבה שבה הם פועלים. במקרה הנידון, קיימת

לטענת מאמר זה, כפי שנראה להלן, מערכת תגמולים סביבתית, שעלולה ליצור נטיה חזקה ל"אזעקות שווא", קרי, להרחקות מוטעות של אנשים מבתיהם במקרים של תלונות על אלימות במשפחה.

כאשר ניצבת המשטרה בזמן t_1 בפני החלטה על הרחקה או על אי-הרחקה מהבית, מערכת התגמולים, שבה היא פועלת, תגרום להזזת X_c בצורה משמעותית לשמאל. שכן, לנוכח האפשרות לתוצאות פטאליות (קרי, רצח), המשטרה מעדיפה להטות לכיוון הנשים. במצב כזה, יעדיף השוטר המטפל בדבר להחליט על הרחקה, כבר כאשר קיים חשד קל ביותר לאלימות. שכן, באווירה הציבורית הקיימת, אם אכן יסתבר, שהאדם אלים, מוטב לה, למשטרה, להגדיל את סיכוייה "לקלוע" (קרי, להרחיק בצדק), ובלבד שלא "להחטיא" (קרי, שלא להרחיק שלא בצדק). נוסף על כך, קיימת מדיניות משטרתית, הגורסת שימוש מירבי במתן הגנה לנשים המתלוננות על אלימות, באמצעות הרחקת בן-הזוג מהבית למשך 14 יום לפחות, ובמרבית המקרים, אף תוך הפניית האישה לקבלת צו-הגנה מבית-המשפט לענייני משפחה (שהם ורגב, 2000). במילים אחרות, השאיפה החזקה להימנע מ"החטאות", כמעט בכל מחיר, תגרום להסטת X_c כלפי שמאל. אולם, הדבר יתבצע, כפי שראינו, במחיר של הגדלה משמעותית של הסיכוי ל"אזעקות שווא" (קרי, להרחקות שלא בצדק), כמו גם תוך הקטנה בו-זמנית של הסיכוי ל"דחיות מוצדקות" (קרי, אי-הרחקות בצדק).

מההיבט של תיאורית לקיחת הסיכונים (Shapira, 1993; Bar-Eli, 1995; 2001), ניתן להגדיר אסטרטגיה זו של קבלת החלטות כ"הימור", שכן, מקבל ההחלטה (במקרה זה, קצין המשטרה) נזקק למידע מועט מאוד על-מנת לדחות את "השערת ה-0" ("אי-הרחקה") לטובת ההשערה האלטרנטיבית ("הרחקה").

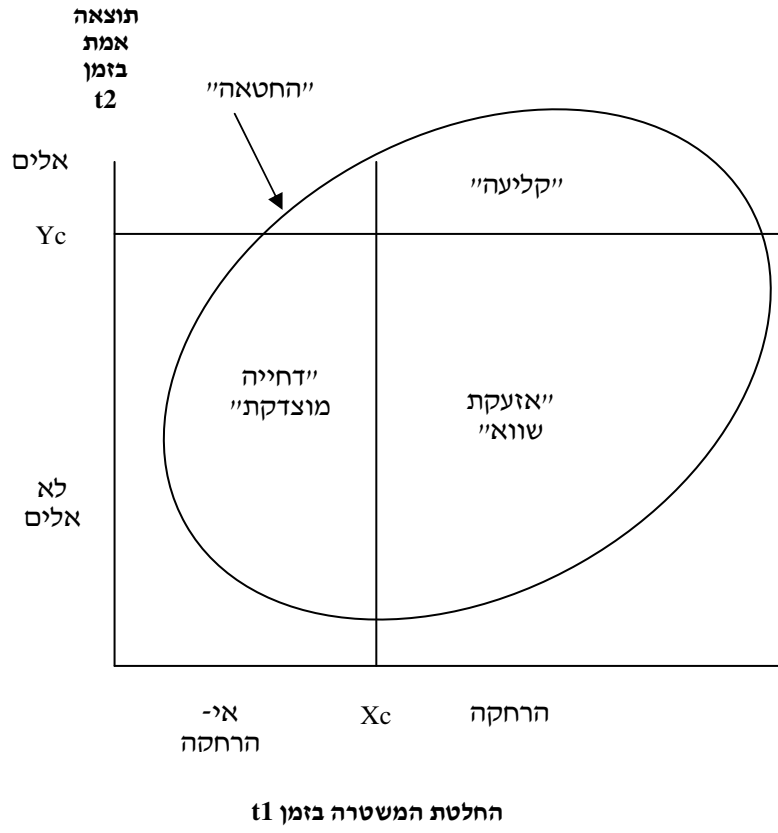
מעבר לזאת, מן הראוי גם לציין, כי הפסיכולוגיה המשטרתית מצביעה על כך, שחוקרי משטרה נוטים לעתים קרובות (מדי) לראות בחשודים "אשמים מראש", כך, למשל, מטים אותם האימון וההכשרה שהם מקבלים, לבצע מניפולציות בתהליכי קבלת-החלטות לגבי חשודים, במטרה להביא לסיכוי מקסימאלי להשגת הודאות, דבר שעלול להגדיל באופן משמעותי את הסיכוי להודאות מוטעות – אפקט המזכיר מאוד את המושג "אזעקת שווא" הנידון כאן (ראה, למשל: אלעד, 2001; Bartol, 1996; Ainsworth, 1995; Brown and Campbell, 1994).

בחינת המתרחש על ציר תוצאות האמת בזמן t_2 מגלה, כי קיימת, ככל הנראה, דווקא נטייה ל"העלאת רף" דווקא, קרי, להצבת ערך קריטי גבוה יחסית של Y_c . כך, למשל, סביר להניח, כי שופטים ידרשו הוכחות חותכות ביותר, עד שיקבעו, כי אדם הוא אליס, שכן חזקה על מערכת המשפט הישראלית, שהיא רואה באדם זכאי עד שהוכחה אשמתו. יתר על כן, בהחלט יתכן, כי דווקא על רקע האווירה הציבורית הקשה בנושא זה, יטו שופטים להיזהר שבעתיים בעניינים כגון אלה, על-מנת שלא להיגרר למצב של ענישה אוטומטית, בכל מקרה של חשד לאלימות במשפחה, גם כשהדבר אינו מחויב המציאות. מההיבט של תיאוריית לקיחת הסיכונים (Bar-Eli, 2001; Shapira, 1995; 1993), ניתן להגדיר אסטרטגיה זו של קבלת החלטות כ"שמרנות", שכן, מקבל ההחלטה (למשל, השופט) נזקק למידע רב מאוד על-מנת "לדחות את השערת ה-0" "לא אליס", לטובת ההשערה האלטרנטיבית "אליס". הדבר עולה בקנה אחד לא רק עם העקרונות המנחים של מערכת המשפט הישראלית, אלא גם מן הספרות העוסקת בפסיכולוגיה של קבלת החלטות בבת-משפט (סקירת ספרות ראה, למשל, אצל: Bull and Carson, 1995).

שילוב אסטרטגית ה"הימור" של המשטרה (קרי, הסטת X_c לשמאל) ואסטרטגית ה"שמרנות" של בית-המשפט (קרי, הסטת Y_c כלפי מעלה), עלול לגרום להגדלה ניכרת של הסיכוי ל"אזעקות שווא", כפי שניתן לראות מתרשים מס' 2. במילים אחרות, הסיכוי לטעויות מהסוג, שהתרחש ב"תיק אבו-ראס טיבי" גדול בהרבה מהסיכוי לטעויות מהסוג, שהתרחש ב"תיק פנסוי", אשר תוארו מקודם.

במצב של r_{xy} נתון, שהינו קטן מ-1 (אם כי בדרך-כלל גם גדול מ-0), על-מנת שתעלה ההסתברות לקבלת החלטות נכונות, על צירוף מקבלי החלטות להיות "שמרן-שמרן" או "מהמר-מהמר", כך שיגדלו הסיכויים ל"דחיות מוצדקות" או ל"קליעות", בהתאם. לעומת זאת, צירוף אסטרטגיות של "שמרן-מהמר" או "מהמר-שמרן", יגרום להגדלת הסיכוי ל"החטאות" או ל"אזעקות שווא", בהתאם (ראה בעניין זה גם אצל Bar-Eli, 2001). מאחר שנראה, כי במקרה שתיארנו לעיל, קיימת מטריצת מחירים ותועלת הדוחפת את המערכת כולה לכיוון של "אזעקות שווא", יש להיות ער לכך ולהסיק את המסקנות המתבקשות.

תרשים מס' 2 : היחסים בין החלטות המשטרה לתוצאות אמת במצב של "הימור שמרני".

השלכות עיוניות ומעשיות

ניתן להניח במידה רבה של ודאות, כי המדיניות ה"שמרנית" הנקוטה בידי בתי-המשפט לא תשתנה, שכן, העיקרון של "שמירת Y_c גבוה ככל האפשר" הינו ביסוד הפילוסופיה של המשפט בישראל. קרי, "כל אדם הוא בבחינת זכאי עד שהוכחה אשמתו". לפיכך, לא נראה, כי ניתן יהיה להפוך את בתי-המשפט ל"מהמרים", אם לנקוט במסגרת המושגית של המודל שתואר, על-מנת להגדיל את הסיכוי ל"קליעות" על חשבון "אזעקות השווא". מכאן משתמע, כי על-מנת להגדיל את הסיכוי להחלטות נכונות, על המשטרה להפוך ל"שמרנית" יותר, ובכך, להגדיל את ההסתברות ל"דחיות מוצדקות" על חשבון "אזעקות השווא". ברור, כי המחיר הגבוה – מנקודת ראות המשטרה, לפחות של הגדלת הסיכוי ל"החטאות" הכרוך בכך, הוא המרתיע, בראש ובראשונה, את המשטרה מלנקוט בתיקון אסטרטגי זה. זאת, בנוסף, כמובן, ל"פסיכולוגיה המשטרית" שתוארה לעיל, אשר מעדיפה "קליעות" על "דחיות מוצדקות".

מן הראוי לציין, כי במאמר זה השתמשנו בהרשעה/באי-הרשעה בגין אלימות כקריטריון לתוצאות האמת בזמן t_2 , אך ורק לצורך הדגמת טיעונו ולשם חידודו התיאורטי. ברור, כי הרשעת אדם או אי-הרשעתו על בסיס עובדות הנוגעות לאלימותו או לאי-אלימותו מתבצעת בבית-המשפט הפלילי בלבד. זאת, לאחר שהמשטרה/הפרקליטות מחליטה להגיש כתב אישום. הליך זה ניתן להגדרה כמדויק יחסית, ולו רק לצורך הדגמה תיאורטית כאמור, שכן, בית-המשפט הפלילי דן בעניין ומחליט על הרשעה אך ורק על יסוד "מעשה", קרי, על בסיס תשתית עובדתית מוכחת של אלימות. במילים אחרות: בית-המשפט הפלילי חייב לקבוע בוודאות, שהייתה אלימות, ורק אז ירשע את האדם בגינה. במידה שלא ניתן לקבוע זאת, יזוכה האדם.

ניתן כמובן לטעון, כי קריטריון זה הינו מלאכותי במידת מה, שכן, בפועל, הבעייתיות בחיזוי קשה עוד יותר. ברור, למשל, כי עד שמגיע תיק לשלב של הכרעת הדין בבית-המשפט, הוא עובר מערכת החלטות בפרקליטות ובבית-המשפט, שאינה קשורה למשטרה, ובזמן העובר מצטבר שם מידע רב, שלא היה בידי המשטרה בעת ההחלטה על ההרחקה. במידה שהתיק מופנה לבית-המשפט לענייני משפחה (דבר המתרחש כיום בדרך-כלל), ניתן להרחיק אדם מביתו מכוח צו הגנה גם בהליך אזרחי, שאינו פלילי. הליך מיוחד זה מתבצע על-פי תנאים, שנקבעו בחוק למניעת אלימות במשפחה משנת התשנ"א (1995), ועל-פיו, מוקנה לבית-המשפט לענייני

משפחה שיקול דעת רחב ביותר, דבר שעלול גם הוא להעלות את הסיכוי התיאורטי הסטטיסטי לקבלת החלטות שגויות. יתר על כן, לעתים מזומנות, מרחיקים בתי-משפט למשפחה אנשים מביתם, לא משום שהינם אלימים בפועל, אלא על-מנת ליצור רגיעה במתחים הקיימים ממילא בסכסוכי גירושים, או לחלופין, כדי למנוע אלימות בעתיד. טענה זו אינה מורידה מתוקפו של הטעון העקרוני המוצג במאמרנו, שכן משמעותה העיקרית היא האפשרות לשימוש בקריטריון אחר לתוצאות האמת בזמן t_2 , שהינו מורכב, ולפיכך, גם מעורפל הרבה יותר. נהפוך הוא: בחינה מדוקדקת של כל המהלך המתבצע מרגע הגשת התלונה ועד לבחינה הסופית של נכונות ההחלטה המתקבלת או של אי-נכונותה, מצביעה, בפועל, לאור כל הדברים הללו, על הסתברות ממשית גבוהה אף יותר לטעויות במערכת. דבר זה מעניק, כמובן, משנה-תוקף לטיעון העקרוני המוצג כאן.

ההמלצה הטובה ביותר למניעת טעויות, מכל סוג שהוא, הינה, כמובן, הפיכת האליפסה לצרה ככל האפשר. כלומר, הגדלת r_{xy} במידה המירבית. במילים אחרות, על המשטרה להפוך למקצועית יותר בנושא זה תוך שהיא מיישמת, למשל, גם שיטות שונות, המוצעות על-ידי פסיכולוגים לצורך הפחתת טעויות אנוש (ראה, למשל, Senders and Moray, 1991). באופן ספציפי יותר, על המשטרה, קודם כל, להמשיך ולהילחם בדעות הפרו-גבריות, ה"בעייתיות" מבחינת הנשים, שקיימות עדיין בקרב אנשיה (שהם, 1999; שהם ורגב, 2000). עם זאת, עליה להגדיל את יכולתה להעריך מסוכנות, במקרים של הגשת תלונות על אלימות במשפחה. זאת, על-מנת למנוע את הנזקים, לא רק לשמו הטוב של הנופל קרבן ל"אזעקת שווא" ולמצבו המשפטי-טקטי, אלא גם כדי לצמצם את ההשלכות השליליות המרחיקות לכת יותר, שעלולות להיגרם למשפחתו, במובן הרחב יותר, כמו, למשל, סרבנות קשר (ברגמן וויצטום, 1995; Gardner, 1991).

נושא ספציפי זה מקבל משנה תוקף מהחלטה שהתקבלה, לאחרונה, בבית-המשפט העליון, ועוררה סערה ציבורית גדולה (רע"א 3009/02, פלונית, פלוני ופלוני נ' פקידת הסעד). בתיק זה, האם הסיתה את הילדים נגד האב, וכן, היתה תלונת שווא של האם נגד האב על התעללות, כביכול, בילדים. הוחלט, להוציא את הילדים ממשמורת האם לצורך טיפול בהם, ולשם חידוש הקשר של הילדים עם האב.

בשנים האחרונות, עשתה, אכן, המשטרה צעדים מספר בכיוון התמקצעות רבה יותר בטיפול באלומות במשפחה בכלל. כך, לדוגמה, הוקמו יחידות משטרה ייחודיות, שבהן משרתים שוטרים, שנבחרו כדי לטפל בתלונות של אלימות במשפחה. יחידות אלה מצויות בכל תחנת משטרה גדולה, ומעניקות טיפול ייחודי ואישי בסכסוכים בין בני-זוג שהגיעו לכדי אלימות ובמי מהם, שהגיש תלונה במשטרה. ליחידות אלה יש קשר הדוק עם גורמי רווחה באזור המגורים, אשר מעניקים להן סיוע ישיר. כמו כן, הורחבו סמכויות המעצר וסמכויות האכיפה של המשטרה בסכסוכים מעין אלה, תוך שימוש מוגבר, בו-זמנית, בגורמים מקצועיים – עובדים סוציאליים, פסיכולוגים וכדומה.

עם זאת, נראה, כי אין די בכך. עדיין קיימת בעייתיות בהתערבות המשטרתית, בעיקר ברמת הביצוע בשטח (שהם, 1999; שהם ורגב, 2000). מודל מוצלח של התמקצעות המשטרה בטיפול המידי באלומות במשפחה, אמור לאזן בין מטרות המשטרה מחד גיסא, לבין שמירת זכויות יסוד האדם מאידך גיסא. גישה מקצוענית לנושא זה צריכה להיות משטרתית-טיפולית, תוך שילוב אכיפה משטרתית זמינה ומיידית בעלת סמכויות רחבות, עם גישה איבחונתית-טיפולית של עובדים סוציאליים ושל פסיכולוגים מומחים לעניין. במקביל, על בתי-המשפט לשכלל את טיפולם בנושא, ועל-ידי כך לתרום להעלאת r_{xy} . נראה, כי הקמת בתי-המשפט לענייני משפחה ומינוי שופטים מומחים לכך, כבר תרמו רבות בכיוון הנידון.

מן הראוי להדגיש, כי אין מאמרנו "פרו גבריי" ו/או "אנטי נשי", כפי שהוא נראה ממבט ראשון. נראה לנו, כי טיפול יעיל ומקצועי יותר בבעיה כולה הינו אינטרס משותף לגברים ולנשים, וחשוב, בעיקר, לילדים הקטינים הנפגעים (וראה בעניין זה שוב את השתלשלות העניינים, כפי שהיא מתוארת בהחלטה רע"א 3009/02). יתר על כן, לפני מספר שנים הורחקה אישה מביתה לתקופה בלתי מוגבלת, לאחר שתקפה גבר (ע"א תל אביב 1219/95 פלוני נ' אלמונית, לא פורסם). קיומם של מקרים מסוג זה מחיל את הבעייתיות עליה הצבענו כאן גם בכיוון ההפוך, קרי, מן ההיבט של הצורך לשמור על נשים החשודות, שלא בצדק, בתקיפה של בני-זוגם, מפני אפשרות של קיפוח מוטעה. נראה, כי "עשיית יתר" מתלהמת של נשים, ארגוניהן ושדולותיהן בנושאים מעין אלה היא בבחינת "ירייה עצמית ברגל", כפי שגורסת רינגל-הופמן (2001). במלים אחרות, התנהלות כזו עלולה דווקא להזיק במקום להועיל לעניינן, שהינו צודק מעיקרו.

מסקנה זו בדבר הצורך בהתמקצעות נראית, כביכול, מובנת מאליה, ויש לפעול למימושה. אולם, נראה שאין היא כה פשוטה כלל ועיקר. כך גם גורס Bazerman (1998), לאחר שהוא סוקר יותר מחמישים שנות מחקר על קבלת החלטות. הוא מצטט, בין היתר, את הזוכה בפרס נובל, Herbert Simon, האומר, כי האסטרטגיה הטובה ביותר לשיפור קבלת החלטות הינה רכישת ניסיון ומומחיות רבים ככל האפשר. מעבר לכך, יש, כמובן, להמשיך בוויכוח הציבורי בנושא החשוב של מניעת אלימות במשפחה, אולם תוך מתן סיכוי הוגן לעבודה מקצועית יותר של המשטרה ושל בתי-המשפט כאחד. המצב הנוכחי, שבו, כפי שראינו, קיים סיכוי גבוה לכך, ש"כשחוטבים עצים נופלים שבבים", הינו בעייתי ביותר מנקודת ראות משפטית, ערכית וחברתית גם יחד, ולפיכך, יש לנסות ולהתמודד עמו בצורה יעילה עד כמה שניתן.

מקורות

- עמ"ש 29/96, מחוזי ת"א, **אבו-ראס טיבי נ' אבו-ראס**, השופט ח. פורת, לא פורסם.
- אלעד א. (2001), הטיות שיפוט והחקירה הפלילית, **משטרה וחברה**, גיליון 5, עמ' 133-164.
- בוכבינדר א., אסעד ס. (2000), דילמות אתיות של עובדים סוציאליים המטפלים באלימות נגד נשים בחברה הערבית, **חברה ורווחה**, כ (1), 67-81.
- בוכבינדר א., שרר מ., איזיקוביץ צ. (1997), פערי דיווח בין גברים ונשים על רמת אלימות אינטימית, **חברה ורווחה**, י"ז (2), 145-166.
- ביבס ח. (2000), נגד אלימות – בעד נשים, **קול הנשים – עלון שדולת הנשים בישראל**, גיליון 4, עמ' 4-5. ברגמן ז., וויצטום א. (1995), חטיפת ילד בידי הורה והתסמונת של התנכרות להורה, **שיחות**, ט' (2), עמ' 115-130.
- חוק למניעת אלימות במשפחה, תשנ"א-1991**, ס"ח 1352.
- יזרעאלי ד., פרידמן א., דהאן-כלב ה., הרצוג ח., חסן מ., נוה ח., פוגל-ביזאוי ס. (1999), **מין, מגדר ופוליטיקה**, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- יחזקאלי פנחס (2002), חוסר אונים - למה אנחנו לא מצליחים להתמודד בהצלחה עם תופעת האלימות נגד נשים?, **מראות המשטרה**, גיליון 187, עמ' 18-19.
- ע"א תל אביב 1219/95, **פלוני נ' אלמונית**, לא פורסם (השופטים: י. גולדברג, א.א. לוי וי. דיאמנט).
- רע"א 3309/02, **פלונית, פלוני ופלוני נ' פלוני ופקידת הסעד**, לא פורסם. השופטים ש. לוי, א. פרוקציה וא. גרוניס

- בר"ע (משפחה) 200659/98, מחוזי-ת"א, פנסו נ' פנסו, השופט ח. פורת, לא פורסם.
- קסן ל. (2000), היעצמי המורחב" בסיפורי חיים של נשים מוכות וגברים אלימים, **חברה ורווחה**, כ (2), 157-129.
- רדאי פ., שלו כ., ליבן-קובי מ. (עורכים) (1995), **מעמד האישה בחברה ובמשפט**, ירושלים: שוקן.
- רינגל-הופמן א. (2001), יורות לעצמן ברגל, **ידיעות אחרונות**, 10.7.2001.
- שהם א. (1999), עמדותיהם של שוטרי סיור וחקירות כלפי אלימות בין בני זוג, **חברה ורווחה**, י"ט (3), עמ' 321-303.
- שהם א., רגב י. (2000), עמדות שוטרים בנושא הטיפול בתלונות על אלימות בעלים כלפי נשותיהם, **משטרה וחברה**, גיליון 4, עמ' 153-135.
- שלו אורית, יחזקאלי פנחס (1994), **מודל לטיפול מערכתי משולב בתחנת באר-שבע, בעבירות שימוש בסמים ובעבירות אלימות בין בני-זוג, פלילים**, כרך ד' תשנ"ד, עמ' 223-257.
- Ainsworth P.B. (1995), **Psychology and Policing In A Changing World**, Chichester, UK: Wiley.
- Bar-Eli M. (2001), Risk-Taking Strategies in Sport and Physical Education: A Theoretical Model, **Sportwissenschaft**, 31, pp. 72-81
- Bartol C. R. (1996), Police Psychology, Then, Now and Beyond, **Criminal Justice and Behavior**, 23, pp. 70-98.
- Brown J. M., Campbell E. A. (1994), **Stress and Policing**, Chichester, UK: Wiley.
- Bazerman M. (1998), Judgment in Managerial Decision Making, (4th ed.). New York: Wiley.
- Bull R., Carson D. (1995), **Handbook Of Psychology In Legal Contexts**, Chichester, UK: Wiley.
- Crowell N.A., Burgess A.W (1996), **Understanding violence against women** Washington D.C.: National Academy Press.
- Dutton N.K. (1994), Patriarchy and wife assault: The ecological fallacy, **Violence and Victims**, 9, pp. 167-182.
- Einhorn H., Hogarth R. (1978), Confidence in Judgment: Persistence of The Illusion Of Validity, **Psychological Review**, 85, pp. 395-416.

Gardner R. A. (1991), Legal And Psychotherapeutic Approaches To The Three Types of Parental Alienation Syndrome Families: When Psychiatry And Law Join Forces, **Court Review**, 28, pp. 14-21.

Herman J.L. (1992), **Trauma and Recovery**, New York: Basic Books.

Morse, B.J. (1995), Beyond the Conflict Tactics Scale: Assessing Gender Differences in Partner Violence, **Violence and Victims**, 10, pp. 251-272.

Senders J. W., Moray N. P. (1991), Human Error: Cause, Prediction and Reduction, Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Shapira Z. (1993), Risk-Sharing Incentive Contracts: On Setting Compensation Policy for Expatriate Professionals In A Foreign Operation. In: Y. Aharoni (Ed.), **Coalitions and Competition: The Globalization of Professional Business Services**, pp. 75-102. London: Routledge.

Shapira Z. (1995), **Risk-Taking**, New York: Russell Sage Foundation.

Swets J. A. (1964), **Signal Detection and Recognition by Human Observers**, New York: Wiley.

Swets, J.A. (1996), **Signal Detection Theory and ROC Analysis in Psychology and Diagnostics**, Hillsdale, NJ: Erlbaum.